

Ett Bortkastat liv: En bok om kärlek – ny modern självårds litteratur?!

Skribenten och författaren Sofia Lilly Jönssons debutroman 2024 *Ett Bortkastat Liv: en bok om kärlek* (Albert Bonniers förlag) har uppmärksammats för bokens kvalitéer. Handlar det om en etablering av en nygammal genre – självårds litteratur?! Senast tipsade appen SVT Nyheter 8 juli 2024 om den som en titel för sommarläsning. Boktiteln ställer frågan om livet kan vara bortkastat? Likväl handlar det om ett fint minne av en far och en väns bekräftelse på förhoppning om gemenskap. Märk väl att omslaget ställer underrubriken *över* huvudtiteln: en bok om kärlek. Den överordnade underrubriken *en bok om kärlek* spänner romanens klart urskiljbara olika trådar, likt en väv. Bokomslaget, designat av Nina Ulmaja, antyder också en väv och ger en känsla av hantverk. En sådan känsla av hantverk gäller också boken som sådan.

Jag vill fråga om detta är en ny självårdsroman och hur i så fall en sådan ska definieras och kännas igen? Sofia Lilly Jönsson banar ny mark. Jag jämför med tidigare biskopen Bo Giertz klassiska självårdsroman *Stengrunden* från 1941, nyaktuell i krigslarmet. Den har sedan dess återkommande nytryckts. Faktum är att båda titlarna anknyter till frågan om människosyn, en antydd negativ bild men i grunden något positivt. Giertz roman brottades med frälsningsfrågorna utifrån klassisk kristen självårdsinsikt. I ett nytt landskap ställer Sofia Lilly Jönsson frågan om en människas ensamhet, oavsett som personlighet eller oönskad, framförallt allt vad ensamheten gör med henne och hur hon väljer att brottas med den, inte minst minnena. Men frågan om ensamhet hör ofrånkomligt ihop med frågan om gemenskap. *Ett Bortkastat liv* berör frågan om gemenskap såväl i den närmaste kretsen som i släkten, liksom i samhällsliv och inte minst hur trons värld kan ge insikter i frågan. Berättaren brottas med bibelfigurer som Hagar och Job. Några recensenter kommenterar det religiösa som en svaghet, de flesta lämnar det okommenterat. Jag menar att det är denna vidd som lyfter boken utöver det vanliga. Självårds litteratur ska som ett minimum kunna reflektera över såväl gott som ont, skönhet som vidrighet, att en människa möter det såväl i sig själv som hos andra.

En nyckel till framgången ligger i författarens val av sitt alter ego. Det gestaltas av en kvinna som 100 år tidigare lämnar sin hembygd för ett tänkt bättre liv, Anna Johannesdotter. Anna får lämna hemmet mer eller mindre frivilligt för att bidra med ekonomi och komma ifrån avundsjuka omdömen. Tragedin är att det slutar i prostitution och tidig död i TBC i Stockholm 1906. Som en av få i sammanhanget kan dock Anna skriva ned sina minnen med dagboksanteckningar. Det blir en livshistoria som en av förra sekelskiftets radikala Klara Johanson snabbt såg till att få publicerad följande år: *Den undre världen - en lifshistoria* (hittas på nätet). Sofia Lilly Jönsson låter läsaren spegla romanens huvudfigur - dottern - i Annas livs historia. Dottern själv ställs inför att städa efter sin far som avlidit i social misär. Dottern har fått sin barndom med denne labile far som tidigt kämpade om delad vårdnad, något som han kanske inte borde fått. Men, som känslig musiker präglade han samtidigt dottern med ett arv av kärlek till musiken.

Romanen berättas lågmält, första person är mer av ett undantag, allt skrivs i tredje persons perspektiv. Anna är det enda personnamnet i hela

romanen, hon får dock själv berätta. Dottern träder bara fram med egen röst då hon i vårdnadstvisten som barn får förklara sin kärlek till både mamma och pappa, liksom i några väl valda dialoger. Allt bryts i Anna, det syns tydligt om man så bara granskar bokens innehållsförteckning. Allra först erinrar boken läsaren om de ”ordningsregler” som de prostituerade hade över sig likt i andra av Europas storstäder förra sekelskiftet – i Stockholm en besiktningbyrå, en absurd kontrollinstans, först tänkt för att stävja sjukdomarna men i praktiken en slags moralpolis. Därefter får läsaren bokens innehållsöversikt med Anna på egen rad, mitt i. Boken kan beskrivas lika mycket som ett kollage som en roman. Redan i innehållsförteckningen kan man se hur inledning och avslutning korresponderar mot varandra, ett kiastisk mönster som kännetecknar väldesignad litteratur, bl.a. Bibeln. Boken utgörs av 40 delar men ordnas med rubriker på ett färre antal stycken. Första delen är störst och benämns ”Berget”. Där får vi följa huvudpersonerna biografiskt när dottern i minnet tar sig hem till sin far för sista stället, söder om Stockholm i förorts kvarteren uppe på höjden. Men hon jämför snart resan upp på höjden med tillsynes mer svårtillgängliga miljöer, egna som andras minnen, en metafor som lätt tänks bildmässig men som egentligen pekar vidare, såväl i boken som att den drar in läsarens egna livspassager. Därifrån får vi också följa med på resorna hem till pappans barndoms Småland, inte långt från Jönköping, till en annan värd än miljonprogrammets. Till jord- och skogsbruksbygdens självkänsla gentemot skola och bildning, där det tidigt fanns en slitning mellan dotterns farmor och farfar, bondsonen som gift upp sig. Under pappans studieår blir han lite för gammal för att fångas av 68-åren. Han bygger istället upp en av landets största musiksamlingar bland Stockholms stadsdelsbibliotek, värdesatt av kollegor men en sak för mycket när kommunen utvärderar hans tjänst.

Tidigt i framställningen lyfts Annas öde och livskamp in som en spegelbild. En inte oviktig detalj – kommenterad av få hitintills – är att texten återkommande bryts för att låta intryck och frågeställningar få sin egen plats. Räknar jag sådana halv-, ibland nästan helsidor, blir de också närmare ett fyrtiotal.

Varför en självavårdsroman? Därför att huvudtemat ensamhet handlar om relationer och sådana är en huvudsak då det gäller själsligt liv. Men också för att huvudtemat bryts av minnets möjligheter och begränsningar, minnet som i så hög utsträckning bestämmer själens landskap. Boken präglas också av frågan om rättspatos och samvete, hur det kan driva människor ända in i ohälsa, och ensamhet. Sofia Lilly Jönsson försöker inte ursäkta eller bortförklara Anna Johannesdotters själskamp mot sina antagonister, vare sig de yttre eller inre. Tvärtom låter författaren Annas brottning höras och gör därmed den kampen till något av sin egen vanda. Det är inte ett mindre landskap än vårt utan större. Men grundfrågorna och längtan är densamma.

Det finns tre tillsynes oskyldiga präster med i romanen. Den ena är Annas livs enda ljuspunkt. Hon konfirmerades runt 1890 och kunde hela livet minnas orden han gav dem av uppmuntran och förmaning. För att försöka få reda på vem denne Annas nyckelperson var tar författaren med läsaren till ett samtida omtänksamt prästpar längst västerut på SL:s gröna

linje. Han känner till Annas barndomsbygd, själv med rötter därifrån. Gröna linjen blir innehållsförteckningens namn på stycket efter Annas, d.v.s. en del av det centrala. Men gåtan förblir olöst i boken. Den tredje prästen blir den som ser dottern, en god vän. Läsaren möter en vänskap som växer genom boken. Den vännen får bokens näst sist del under egen rubrik ”Sommar” vilket korresponderar mot bokens andra stycke ”Vinter”.

Den som tar sig tid att också läsa Anna Johannesdotters *Lifshistoria* (finns på nätet) kan plocka upp bokens gåta och gå till de s.k. herdaminna och andra källor som tecknar församlingsprästers tjänstgöring och livshistorier. Det visar sig att kyrkoherden i pastoratet, en viss Leander hade blivit både döv och stum varför hjälppräster avlöste varandra. Anna Johannesdotter ger ett tydligt signalement då prästen lämnar trakten omedelbart efter konfirmationen. En viss Johan Plym Forsell gör så i maj 1891. Typiskt nog har han också fört dagbok. Hans anteckningar just omkring dessa år publicerades postumt 1951 (Växjö stifts hembygdskalender). Han beskriver en from bygd som kämpade med små medel, själv får han knappt ihop till några lönekontanter. Han lämnar tjänsten framför allt för barnens skull, att de skulle få en utbildning och fostran som kunde leda vidare.

En sådan bildning syns hos dotterns farmor, hon som uppmuntrade sonen till studier och förkovran, det som sonen – senare som dotterns far – glömmet sig i, en kompetens som tillslut isolerar honom i miljonprogrammets nya värld. En avbruten militärtjänst följd av hejdlös mattvävning ger en antydning om vart det kan ha gått riktigt snett. Det hantverksskickliga bokomslaget kan vara berättelsen om en katastrof.

Ett eget samhällsengagemang visar sig i den andligt nyfikna dotterns reaktioner på vad hon möter i kyrkans gudstjänster och kyrkopolitik. Efter att ha läst halva romanen blir jag tvungen att ringa min läsfrände och utgjuta min upprördhet, kyrkligt engagerade får sin skopa av slev. Läsaren får inte omedelbart hjälp till eftertanke. Det är först efter ett verkligt författarmöte som bilden klarnar. En av åhörarna kritiserar författarens tanke om att kyrkan skulle vara korrupt. Boken förklarar vidare att även kyrkokritik kommer i ett annat ljus efter att ha mött Anna Johannesdotters kamp. Om det insiktsfulla i att besinna sina livsprojekt. Författaren backar inte, hon jämför sitt kyrkliga engagemang med Göran Greiders inom socialdemokratien. Men hon visar att dottern kan se både sin far och sitt gemenskapsbehov med nya ögon.

Bo Giertz självårdsroman 1941 går inte minst tillrätta med självupptagna och oerfarna människor och handlar om präster som får frid i tre kontexter, i historisk och själslig progression. Sofia Lilly Jönssons självårdsroman hjälper läsaren till att få perspektiv och självinsikt i ett landskap som vi länge alltför sällan talar om. Hon relaterar relevant bibellitteratur som ger perspektiv och delar en fars och en ung kvinnas tragiska liv på ett nytt och hedrande sätt. Läsaren får ana dottern till slut fick omsorgsfull bekräftelse. Dotterns minne av sin far blir trots allt en slags kärlekshandling. Det får den uppmärksamma läsaren se och smaka något av. Det finns många skäl att tro att boken kommer att stå sig länge.

Jonas Nilsson

Doktorand i bibelvetenskap i Lund och Åbo, med fokus på rum och tid i historiebilden. TK FK.